

daad en gedachte

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

27ste JAARGANG, NUMMER 2, FEBRUARI 1991

DAAD EN GEDACHTE

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDAGEN

Redaktie en administratie:
Schouw 48-11
8232 BD Lelystad
Postgiro 30 76 95

EEN AFSCHEID VAN PERESTROJKA?

Vrijwel de hele wereld heeft geschokt gereageerd op de gebeurtenissen die midden-januari plaats grepen in Litouwen. Weinige maanden geleden nog, dat wil zeggen voordat de minister van buitenlandse zaken Sjevernadze zijn aftreden bekend maakte en in bewogen bewoordingen waarschuwde voor het gevaar van een diktatuur, werd een gewelddadige aktie van het leger tegen rebelse of openlijk naar onafhankelijkheid van Moskou strevende republieken voor onmogelijk gehouden. „Die tijden zijn voorbij”, zei desgevraagd Fyodor Boerlatsky, die lid van het parlement van de Russische Federatie en een medewerker van Boris Jeltsin is. Boerlatsky verklaarde dit slechts vier dagen voordat Russische tanks door de straten van Vilnius reden en zich daar soortgelijke taferelen afspeelden als in de novemberdagen van '56 in de Hongaarse hoofdstad Boedapest. Onmiddellijk na het militaire ingrijpen in Litouwen verklaarde een andere medestander van Boris Jeltsin, Michail Poltoranin, dat dit „een scherpe draai rechtsomkeert” betekende. Ongeveer eensluidend was de interpretatie van James Baker, de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken. Hij noemde het wapengeweld in de Baltische republiek „onverenigbaar met de perestrojka”. Wij delen die zienswijze niet.

Dergelijke reacties maken het vooral duidelijk, dat de jongste ontwikkelingen totaal in strijd zijn met datgene wat er vrijwel overal buiten Rusland, en ook door sommigen in Rusland, van de perestrojka en van Gorbatsjov als de zogenaamde architect ervan werd verwacht. Buitenlandse waarnemers, die aan dergelijke verwachtingen voortdurend voedsel hebben gegeven, vroegen zich af of Gorbatsjov wel van het legeroptreden op de hoogte was. „Het druist in”, zo zei men in die kring, „tegen alles waarvoor hij heeft gewerkt”. Naar onze mening getuigen deze verwachtingen en de daarmee verband houdende interpretaties van een misvatting omtrent datgene wat werkelijk gaande is.

Algemeen is men het er over eens, dat het zogenaamde kommunistische Rusland in een crisis verkeert en dat de ernst ervan zichtbaar werd vroeg in de lente van 1989. Van toen af immers volgde de ene belangrijke gebeurtenis op de andere. Er werden verkiezingen gehouden voor het Kongres van Volksafgevaardigden; er vonden duizenden officiële en onofficiële bijeenkomsten plaats; in de Baltische republieken werd een Volksfront gevormd en werd het streven naar onafhankelijkheid niet langer vertolkt door „extremisten” voor wie men geen goed woord had, maar door de officiële organen van de Litouwse republiek. Vervolgens was er een golf van onrust in de Transkaukasische en

Centraal Aziatische republieken. In Tiflis traden speciale legereenheden gewelddadig op tegen ongewapende demonstranten; in Fergana (in Kirgiezistan) werden pogroms gehouden. In republieken als Georgië, Armenië, Azerbeidsjan, Oezbekistan en Kirgiezistan werd verbitterd gevochten tussen sterk van elkaar verschillende bevolkingsgroepen. In Estland ging het Russisch sprekende deel van de arbeiders in staking.

Hierna werd alle aandacht opgeëist door het kongres van Volksafgevaardigden, een spektakel dat via alle televisieschermen kon worden gevolgd en dat bovenal tot de verbeelding sprak, maar het dagelijks leven niet veranderde. Er werd hevig gedebatteerd en er ontstond, met de vorming van een inter-regionale groep van afgevaardigden, zoiets als een officiële erkende politieke oppositie. Maar dat was alles, afgezien dan van een grote demonstratie die werd georganiseerd door het Moskouse Volksfront. Er waren zo'n honderdduizend deelnemers, die er geen twijfel over lieten bestaan, dat degenen die in het Kremlin vergaderden, of ze nu de regering steunden dan wel tot de zogenaamde oppositie behoorden, geen oren hadden voor de hoop en de wensen van de bevolking.

De diepe teleurstelling die de sprekers van de 'parlementaire oppositie' wekten leidde in de zomer tot grote arbeidsonrust. De omvangrijke spontane staking(en) van de mijnwerkers eindigde met een kompromis dat, naar iedereen meteen al wist, onmogelijk kon worden nageleefd.

Korte tijd heerste er een schijnbare rust, maar in de herfst laaiden de conflicten nog heviger op dan eerst. Het met de mijnwerkers gesloten kompromis werkte als een tijdbom. De regering had namelijk verlangd, dat zij uitsluitend economische en geen 'politieke' eisen zouden stellen en in ruil daarvoor belangrijke verbeteringen van het levenspeil en het werkklimaat in het vooruitzicht gesteld ofschoon voor dergelijke verbeteringen zowel het geld als de mogelijkheden ontbraken. Toen duidelijk werd, dat er van de toezeggingen niets terecht kwam roerden de mijnwerkers zich opnieuw en dat op een moment, dat de regering aan allerlei moeilijkheden de handen vol had. In Tiflis en Jerevan bijvoorbeeld werden sowjetvlaggen verbrand en in de hoofdstad van Letland zorgden roerige nationalisten voor ernstige onrust.

De mijnwerkers staakten opnieuw en wel in Workoeta en in het donetzkbekken, waar botsingen ontstonden tussen stakers en handhavers van de 'openbare orde'. De stakers van Workoeta verlangden dat artikel 6 van de Sowjetgrondwet over de leidende rol van de partij zou worden geschrapt. Ze eisten ook de scheiding van partij en staat. Gorbatsjov richtte toen niet langer 'vaderlijke' toespraken tot de mijnwerkers. De Opperste Sowjet nam een anti-stakingswet aan, die onmiddellijk werd toegepast. De staking in Workoeta werd onwettig verklaard en de deelnemers kregen een geldboete opgelegd en werden beroofd van privileges, gratifikaties en andere voordelen.

In de pers werden de arbeiders niet langer 'verheerlijkt'. De berichten over de mijnstakingen dropen van haat en de kompels werden verantwoordelijk gesteld voor alles wat er mis was in het land. De dagen van de glasnost leken te zijn geteld. Vladislav Starkov, de hoofdredakteur van het blad *Argumenty i Fakty*, een van de radikaalste en meest serieuze Russische kranten, werd door de autoriteiten met ontzetting uit zijn functie bedreigd. De tegen hem gerichte aanvallen waren niet afkomstig van komplotterende konservatieven, noch van andere tegenstanders van perestrojka en al evenmin van de aartskonservatief Ligatsjev. Wie openlijk op het ontslag van Starkov aandrong was niemand minder dan de 'architekt' van de perestrojka, de initiatiefnemer van het 'nieuwe denken' de 'vader' van de glasnost en van het streven naar 'demokratie', de ster van de westrese tv. Voor hem en zijn medewerkers was kennelijk de tijd gekomen om een einde te maken aan iedere kritiek op de gang van zaken bij de zogenaamde hervormingen.

Tijdens de mijnstakingen van de voorafgaande zomer hadden de kompels kommitees gesticht. Het was een vorm van zelf-organisatie, die de overheid bij het totstandkomen van het kompromis officieel had toegestaan. Die kommitees moesten toezien op de naleving van het kompromis. Nadat de staking in Workoeta met een nederlaag was geëindigd, achtte men het moment gekomen voor een tegenaanval op de arbeidersklasse. Direct na afloop van de staking werd er van bovenaf andere kommitees opgericht en d e z e kommitees zouden voortaan op de naleving van het kompromis toezien. De kommitees van de arbeiders werden illegaal verklaard. Onwillekeurig dringt zich de vergelijking op met hetgeen er in 1918 onder Lenin gebeurde met de sowjets. De vergelijking gaat weliswaar niet helemaal op, maar zowel die sowjets als de onder Gorbatsjov gevormde mijnwerkers-kommitees werden machteloos gemaakt. Was dat in strijd met al hetgeen waarvoor deze Gorbatsjov beweerd had dat hij wilde strijden? Welnee: het klopte precies met zijn herhaald betoog, dat hij „terug naar Lenin” wilde.

De plaatsruimte ontbreekt ons en het is ook niet de bedoeling van dit artikel om hier in bijzonderheden te schetsen hoe het mogelijk was dat de kommitees van de mijnwerkers zelf volledig in het defensief konden worden gedrongen en voor zover ze niet verdwenen hun betekenis verloren. Ook kunnen wij hier niet uitvoerig stilstaan bij het complete falen van de interregionale groep. De leiders ervan, Gavriil Popov en Joeri Afanasjev, hielden radicale redevoeringen en riepen zelfs tot een ‚waarschuwings-staking’ van 2 uur op, maar dat leidde er slechts toe, dat de onbekwaamheid van de ‚officiële oppositie’ voor iedereen duidelijk werd. En van de 2-uursstaking kwam niets. De oppositie ondernam niet veel anders dan het sturen van protesttelegrammen naar het kongres van Volksafgevaardigden. Wat de arbeiders daarvan dachten werd treffend vertolkt door een mijnwerker: „Als dat soort lieden werkelijk aan onze kant stond, dan zouden ze van de zomer hier zijn geweest.

We moeten het, wat dat betreft, hierbij laten. Het is ons er hier slechts om te doen, er nadrukkelijk op te wijzen, dat Gorbatsjov, voor zover hij voor ‚demokratie’ in het krijt treedt, bepaald niet de proletarische democratie, doch de burgerlijke democratie op het oog heeft; dat hij op zijn hoogst het staatskapitalisme door een andere vorm van kapitalisme wil vervangen (daartoe door de omstandigheden genoodzaakt) en dat hij lang voor de jongste gebeurtenissen in Litouwen al zonneklaar had bewezen dat bepaalde illusies die in het Westen omtrent zijn betekenis en zijn persoon worden gekoesterd op niets berusten. Desondanks mist de sympathie die Gorbatsjov in de westerse wereld geniet niet iedere grond. Met zuiver klasseinstinkt heeft de bourgeoisie van de Verenigde Staten en van West-Europa terstond begrepen, dat Gorbatsjov vlees van hun vlees, bloed van hun bloed is. Hij vertegenwoordigt de moderne Russische managersklasse en hij is door haar naar voren geschoven.

In de westerse media was en is daarvan weinig of niets terug te vinden, maar voor de Russische arbeidersklasse in het algemeen en voor de Russische mijnwerkers in het bijzonder is het, zeker na de bittere ervaringen tijdens de jongste stakingen, allesbehalve een geheim. In de Siberische mijnwerkersstadjes werd na die stakingen nauwelijks nog naar de tv gekeken wanneer de debatten in het parlement werden uitgezonden. Bij verkiezingen voor lokale of regionale bestuursorganen is de opkomst niet bijzonder groot. „De mensen”, zo heeft Boris Kargalitsky ¹⁾, een lid van de Moskouse sowjet, verklaard, „hebben geen vertrouwen meer in de hervormingen.”

De Boris Kagarlitsky die wij hier citeren heeft in 1988 en 1989 een reeks artikelen geschreven voor de Russische ondergrondse (samizdat) pers en voor westerse kranten. Geen van die artikelen is ooit in officiële Russische bladen verschenen. Dat, zo zegt de

auteur ervan, wijst onmiskenbaar waar de grenzen liggen van de glasnost. In de officiële Russische kranten wordt uitvoerig gediskussieerd over het Stalinisme en over de schade die het heeft berokkend, maar over de dekreten van het huidige bewind (lees: het beleid van Gorbatsjov) die de scherpst mogelijke kritiek verdienen wanneer men de belangen van de arbeiders in het oog houdt, verneemt men niets. Een werkelijk kritische en systematische analyse van de maatschappelijke ontwikkeling in Rusland en een kritische beschouwing van de zogeheten liberale ideologie en praktijk, gezien vanuit het standpunt der arbeiders, ontbreekt in de officiële Russische pers. Dat alles ontbreekt uiteraard ook in de westerse pers. Geen krant schrijft, dat Michail Gorbatsjov de belangen van de heersende klasse behartigt. Dat heeft tot gevolg dat men plotseling onaangenaam verrast is wanneer die klassebelangen, die meestal zorgvuldig verzwegen en achter sociale mythen verborgen gehouden worden, opeens — zoals bij het optreden tegen Litouwen — heel duidelijk voor de dag komen.

Betekent dat optreden het einde van de perestrojka? Indien er al van een einde van de perestrojka sprake zou zijn, dan wordt dat naar onze overtuiging niet door het militaire geweld in Litouwen ingeluid. Maar wijst dan misschien de hierboven geschetste ontwikkeling op iets dergelijks? Naar onze mening niet. De hierboven vermelde feiten bewijzen alleen maar, dat de perestrojka iets anders is dan de publieke opinie in het Westen van het begin af heeft verondersteld en wat Gorbatsjov heeft willen doen geloven. Maar de hervormingen in Rusland, we hebben daar in het verleden al eens op gewezen, zijn niet, gelijk hijzelf wel gesuggereerd heeft, aan het brein van Gorbatsjov ontsproten. Ze spruiten voort uit de Russische verhoudingen, ze zijn een noodzakelijkheid die resulteert uit de maatschappelijke ontwikkeling. Het is ietwat overdreven om te zeggen, dat perestrojka onomkeerbaar is, omdat er tot dusver van die volstrekt noodzakelijke hervormingen nog maar bitter weinig is verwezenlijkt. Maar voor zover ze er nog niet zijn zullen ze komen. Met of zonder Gorbatsjov; gepaard gaande met of zonder tijdelijke stagnatie en ook dan wanneer op gegeven moment het zicht erop totaal verduisterd schijnt.

Geen generaal en geen tank kan de onvermijdelijke hervormingen in Rusland tegenhouden. Omgekeerd kan geen enkele illusie daaromtrent ook maar iets veranderen aan het feit, dat het om puur kapitalistische hervormingen gaat, die het bestaande kapitalistische karakter van de Russische samenleving niet zullen wijzigen. Zeker: militair geweld is even schokkend als in Guatemala, in Grenada of in Panama. Het is een weinig verheffend schouwspel, dat men telkens weer de bedrijvers van het ene geweld over het militaire geweld hoort jammeren en de bedrijvers ervan hoort veroordelen.

- 1) Boris Kagarlitsky is de auteur van een vorig jaar verschenen boek dat in het Engels onder de titel „Farewell Perestroika” („Vaarwel Perestrojka”) is verschenen. Met een aantal van 's schrijvers konklusies zijn wij het niet eens. Maar van het door hem geproduceerde feitenmateriaal hebben wij in dit opstel dankbaar gebruik gemaakt.

— o —

NA VIJFTIG JAAR: DE FEBRUARISTAKING

Deze maand, om precies te zijn op de 25ste, zal op het Amsterdamse Jonas Daniel Meijerplein, aan de voet van de dokwerker, het feit worden herdacht, dat het juist een halve eeuw geleden is dat de Februaristaking uitbrak. In de oproep om aan deze herdenking deel te nemen wordt erop gewezen, dat de herdenking een boodschap inhoudt. Deze namelijk, dat „men zich nimmer mag verzoenen met antisemitisme en rassenwaan, met discriminatie van de ene mens door de andere.

Inderdaad waren de gebeurtenissen die voor vijftig jaar in de hoofdstad en enkele plaatsen in de omgeving daarvan plaats vonden, onder meer een fel protest tegen de maatregelen waarmee de bezetter de joodse bevolking, en in het bijzonder de joodse *arbeidersbevolking* trof. Als zodanig — als protest tegen de Nazi's — is de Februaristaking 45 jaar lang dan ook herdacht. Dit echter is slechts één van de betekenissen, een betekenis die zij gemeen heeft met bijvoorbeeld de staking van 100.000 mijnwerkers in het Noord-Franse kolenbekken die van 27 mei tot 10 juni 1941 duurde ¹⁾.

Maar de Februaristaking heeft, zo goed als die Franse, ook nog een andere betekenis, een die minstens zo groot is als de zojuist genoemde. De Februaristaking heeft namelijk, op werkelijk bijzonder duidelijke wijze laten zien, hoe onder bepaalde omstandigheden een *m e n i g t e* van in verzet gekomen individuen tot een *m a s s a* wordt, die dáár — aan het feit dat zij tot massa is geworden — haar kracht ontleent. Hoe dat proces zich voltrokken heeft is voor zover ons bekend nooit beter beschreven dan in de klasieke studie van wijlen Ben Sijes. Wij citeren:

„Vanaf half negen/negen uur had zich . . . bij de veerponten . . . een lange rij stakers gevormd, die naar de stad overgezet wilde worden. Mannen en vrouwen, jongens en meisjes juichten elkaar toe. De ‚Internationale‘ en andere socialistische strijdliederen werden gezongen. Jongens pakten in dolle overmoed fabrieksmeisjes, tilden ze op — en iedereen lachte. Kapitein en pontpersoneel werden toegejuicht. Kreten dat het pontpersoneel moest staken, werden door nog luider geroep overstemd, dat de stad in moesten. Overal — ‚de mensen zaten tot in het stuurhuis‘ voer de ene pont na de andere traag over het door de zon beschenen IJ. ‚Het was gewoon reusachtig‘. De stakers hadden alle reden to juichen. De ponten immers waren de eerste trefpunten, waar de duizenden en duizenden arbeiders en arbeidsters elkaar ontmoetten. Daar zagen zij voor het eerst, dat men niet alleen stond, daar werden zij zich hun materiële en geestelijke kracht bewust. Nieuwe impulsen werden weer gegeven door de stakers, die de ponten vanuit de stad aanvoerden. Elke keer, dat de pont nieuwe honderden aan wal zette, werden zij uitbundig toegejuicht. Als de ponten elkaar op het IJ tegenkwamen, riep men elkaar over en weer toe. En van de overkant, op de De Ruyterkade, gekomen, zagen de stakers grote groepen arbeiders, die in de stad het werk hadden neergelegd” ²⁾.

Wat in deze passage beschreven wordt is iets, wat men telkens opnieuw kan constateren wanneer een aanvankelijk slechts beperkt klassenconflict zich uitbreidt en grote aantallen erbij betrokken raken, die zich op dat moment in het geheel niet bewust zijn

1) Na Frankrijks bevrijding heeft Generaal De Gaulle voor die staking het „oorlogskruis” toegekend. Amsterdam kreeg na de oorlog aan het stadswapen de spreuk „heldhaftig, vastberaden, barmhartig” toegevoegd.

2) „De Februaristaking”, blz. 122.

dat door hun deelneming aan de strijd het karakter en de draagwijdte daarvan verandert. Zo verging het de arbeiders die zich in juni '53 aansloten bij de demonstrerende bouwvakarbeiders uit de Oostberlijnse Stalinalee. Zo verging het de menigte die in 1956 in Boedapest tot een massa werd en als gevolg daarvan eisen stelde en een moed tot handelen aan de dag legde waarvan zij zelf in de verste verte niet hadden durven en kunnen dromen.

Wat in het boek over de Februaristaking met betrekking tot die bijzondere gebeurtenis concreet beschreven wordt, dat is ooit door Henriëtte Roland Holst in algemene termen geformuleerd in haar brochure „De strijdmiddelen der sociale revolutie”. Zij beschrijft daar hoe de menigte die tot een massa wordt „verbaasd en verrukt . . . haar peillose kracht en stoutmoedigheid ervaart . . .”

Zowel de concrete beschrijving van wat er bij het begin van de Februaristaking gebeurde, als de algemene (want abstrakt-theoretische) uiteenzetting van mevrouw Roland Holst, hebben betrekking op akties van *arbeiders*. De Februaristaking was (hoe zou het anders kunnen bij een *staking*) een daad van de arbeidersklasse. Daarop is bij alle herdenkingen in de loop van tientallen jaren het accent hetzij *n i e t* , hetzij op de verkeerde manier gelegd. De burgerlijke overheid van Amsterdam heeft, wanneer zij van deze staking repte om begrijpelijke redenen dat element altijd verwaarloosd. Het herdenkingskomitee, waarin leden of sympathisanten van de CPN sterk waren vertegenwoordigd, verwaarloosde, al even begrijpelijk, om partijpolitieke redenen het onmiskenbare spontane karakter van de gebeurtenissen en poogde bovendien de herdenking met bepaalde, uit die hoek afkomstige, politieke eisen te verbinden ³⁾.

Het laatste was voor het Amsterdamse gemeentebestuur een reden om zich van de herdenkingen afzijdig te houden. Voor ons was het een reden die herdenkingen altijd met kritisch oog te bezien. Dit jaar hebben het gemeentebestuur én het herdenkingskomitee voor het eerst *g e z a m e n l i j k* tot de herdenking opgeroepen. Er schijnt, nadat de CPN in „Groen Links” is opgegaan en mogelijk ook door andere oorzaken, iets veranderd te zijn. Maar de samenwerking tussen het burgerlijke stadsbestuur ⁴⁾ en het komitee biedt volstrekt niet het perspectief, dat nu het werkelijke karakter en de wezenlijke betekenis van de Februaristaking tot hun recht zullen komen. Wij vrezen dat ook de herdenking van deze maand bij ons gemengde en bittere gevoelens zal wekken. Vandaar dit stukje.

4) Dat arbeiders die lid waren van de CP in pamfletten tot staking hebben opgeroepen is een feit. Maar het gebeurde niet op last van de partij en het verandert niets aan het spontane karakter van de Februaristaking, waarop ook in genoemd boek wordt gewezen.

5) Dat de Amsterdamse raad een grote fraktie van de PvdA telt tast het burgerlijk karakter van die raad niet aan. *Integendeel zelfs.*

— o —

DENG XIAOPING BLIJFT VOORSTANDER VAN EKONOMISCHE HERVORMINGEN

In de eerste week van januari maakte *De Volkskrant* melding van een uit anonieme Chinese bron afkomstig bericht. Dat behelsde informatie omtrent een onderhoud dat de 86-jarige Chinese leider Deng Xiaoping op 24 december van het afgelopen jaar had met partijleider Jiang Zemin, premier Li Peng en president Yang Shangkun. Deng zou het drietal hebben bezworen „niet over ideologische termen te twisten, maar alle inspanningen te

concentreren op het verbeteren van de stagnerende economie". De nog altijd pragmatische en praktische Deng, voor wie het kennelijk nog steeds niets uitmaakt of een kat zwart, rood dan wel wit is als ze maar muizen vangt, zou gezegd hebben: „We moeten ons niet teveel bezighouden met de vraag of de economie de socialistische of de kapitalistische weg volgt. We kunnen niet zeggen dat een planekonomie een socialistische economie is, evenmin dat een marktekonomie kapitalistisch is.”

De juistheid van het bericht kunnen wij uiteraard niet *direkt* controleren, maar wel *indirekt*. Het blijktens deze informatie door Deng aanbevolen beleid — aanbevolen met al het gewicht van het kennelijk nog steeds door hem uitgeoefende gezag — past namelijk volkomen bij datgene wat zich in de Volksrepubliek China als onontkoombare noodzaak aandient.

In de loop van de jaren hebben wij nooit anders dan het standpunt verdedigd, dat de onder Deng tot stand gekomen economische hervormingen dermate het logische gevolg van de maatschappelijke ontwikkeling waren, dat zij niet zouden kunnen worden teruggedraaid en door niets of niemand ongedaan zouden kunnen worden gemaakt. Wij hebben ook betoogd, dat dezelfde Deng Xiaoping die voor deze hervormingen ijverde daarmee *geenszins* ook automatisch een voorstander van *politieke* hervormingen zou zijn. Wij hebben daar aan toegevoegd, dat Deng, die het militaire geweld tegen de voor politieke hervormingen demonstrerende studenten goedkeurde, zich daarmee bepaald niet als een tegenstander van *economische* hervormingen had onmaskerd.

Het kan niet worden tegengesproken, dat de vraag of de politiek van economische hervormingen al dan niet moest worden doorgezet, na de bloedige onderdrukking van het studentenprotest op het Plein van de Hemelse Vrede in Peking een tijdlang tot discussies heeft geleid. Het is ook waar, dat de zitting van het centraal kommittee van de Chinese partij waarin een nieuw vijfjarenplan moest worden goedgekeurd langer heeft geduurd dan de bedoeling was en dat die langere duur moet worden toegeschreven aan grote onenigheid voor wat betreft het te voeren economische beleid en over de juiste verhouding tussen centrale planning en marktgerichte maatregelen. Dat de beraadslaging van het centraal kommittee tenslotte heeft geleid tot een kompromis tussen de konservatieven en de hervormers zien wij niet als een teken, dat met de hervormingen pas op de plaats wordt gemaakt, maar integendeel als een bewijs, dat die hervormingen niet zijn tegen te houden en dat zo'n kompromis wel een politieke of ideologische rol kan spelen, maar in de maatschappelijke werkelijkheid weinig of niets voorstelt.

Het gesprek waarvan melding is gemaakt, had plaats aan de vooravond van de bijeenkomst van het centrale kommittee. Kennelijk wierp Ding Xiaoping zijn gewicht in de schaal om de gang van zaken daar te beïnvloeden. Over het resultaat van zijn bemoeienis zal hij, dunkt ons, niet ontevreden zijngeweest. Hij zal een dergelijk resultaat ook wel verwacht hebben omdat minstens één van zijn gesprekspartners, te weten de premier Li Peng, ook als een hervormer bekend staat. Het uit de bus gekomen kompromis duidt er op, dat de kat waarover Deng Xiaoping zo graag spreekt ongetwijfeld een rode kat is. Maar wat kan dat Deng schelen? Muizen vangt ze in ieder geval. Dat wil zeggen: de economische koers die noodzakelijk is wordt in China ook gevaren!

Boekbespreking

NIEUW MATERIAAL IN VERBAND MET DE OOST-DUITSE ARBEIDERSOPSTAND VAN 1953

In de loop van het vorige jaar heeft de Duitse uitgeverij *Rowohlt* een dokument gepubliceerd dat lang geleden al, in 1956 namelijk, geschreven werd door de in 1966 overleden Rudolf Herrnstadt ¹⁾. De schrijver ervan maakte in het begin van de jaren '50 deel uit van het politburo van de Oostduitse SED en was tevens hoofdredakteur van het partijblad *Neues Deutschland*. Kort na de onderdrukking van de op 17 juni 1953 uitgebroken arbeidersopstand viel hij in ongenade. Samen met Wilhelm Zaisser, de toenmalige Oostduitse minister van staatsveiligheid, werd hij ervan beschuldigd een de partij en de D.D.R. vijandige fraktie te hebben gevormd. Evenals Zaisser werd hij niet alleen uit het politburo, maar óók uit de partij gezet. De resterende dertien jaar van zijn leven sleet hij in Merseburg als archiefambtenaar. Tevergeefs vocht hij, op tijdstippen die hem gunstig schenen, voor zijn rehabilitatie.

De enkele jaren na de opstand op schrift gestelde tekst is thans voor het eerst in druk verschenen dank zij zijn dochter Nadja. Van haar stamt zowel een voorwoord als een uitvoerige en zeer informatieve inleiding en zij heeft het door haar vader geschreven dokument ook voorzien van verklarende noten. Als 'aanhangsel' heeft zij bovendien uittreksels gepubliceerd uit de rede die Walter Ulbricht — toentertijd, voor zover hij het al niet was, op weg de 'sterke man' in de D.D.R. te worden — op 15 juni 1952 hield in een voltallige zitting van het centraal kommittee. In het aanhangsel nam zij bovendien de brief op, die Rudolf Herrnstadt op 28 november 1962 aan de Russische hoge kommissaris Semjonow schreef. Het boek bevat bovendien een fragment uit Herrnstadts „Herinneringen”, alsmede een aantal biografische gegevens.

Het geheel is een uitermate belangwekkend en boeiend boek geworden. Maar het is niet een boek dat, zoals beweerd wordt, enig nieuw licht werpt op de opstand van de 17e juni. Wie, ruim 45 jaar na de toenmalige gebeurtenissen, daarover een uitvoerige en verantwoorde studie wil schrijven, zal, naast de vele inmiddels bestaande bronnen, een dankbaar gebruik van Herrnstadts dokument maken en moeten maken. Maar enige belangrijke en voor het totaalbeeld onontbeerlijke informatie omtrent dat wat de Oostduitse arbeiders deden zal hij er niet aan kunnen ontleenen. Wat Herrnstadt ons biedt, is een kijkje achter de schermen van het politburo. Het beeld dat hij schetst lijkt ons uitermate eerlijk en nauwkeurig. Maar het is wel een beeld, dat een kritisch kommentaar behoeft.

De opstand van de Oostduitse arbeiders heeft Rudolf Herrnstadt de ogen niet geopend voor het wezenlijke karakter van de Oostduitse samenleving. De beruchte artikelen in *Neues Deutschland* waarin de opstand 'het werk van westerse agenten en van fascistische provokateurs' werd genoemd, werden door hem geschreven of door andere redacteuren aan de hand van zijn aanwijzingen. Uit zijn dokument blijkt, dat Herrnstadt op zijn beurt aanwijzingen daarvoor ontving van de partijleiding, anders gezegd: van Ulbricht. Met de wijze waarop de partijleiding de opstand beoordeelde was Herrnstadt het niet in al le opzichten eens. Doordat hij zich aan de partijdiscipline onderwierp viel daarvan in het partijblad praktisch niets te bespeuren. Dat was wél het geval in een overal in Oost-Berlijn

1) „Das Herrnstadt-Dokument”, uitgegeven, ingeleid en bewerkt door Nadja Stulz-Herrnstadt, 288 blz. Reibek 1990. Prijs f 19,95.

en andere plaatsen aangeplakte *Bekendmaking* waarvan de tekst door hem werd ontworpen en geschreven. Maar van een *f u n d a m e n t e e l* verschil met de 'officiële' zienswijze was er toch geen sprake.

In de aanhef van de desbetreffende tekst — waarvan een belangrijk deel op blz. 91 van het thans verschenen boek staat afgedrukt — leest men: „Als massa's arbeiders de partij niet begrijpen, is dat de schuld van de partij, niet die van de arbeiders!” Nadja Stulz-Herrnstadt vestigt in haar inleiding nadrukkelijk de aandacht op deze zinsnede en beschouwt die als een duidelijke aanwijzing aan welke kant Herrnstadt tijdens de opstand stond. Wij verschillen met haar van mening.

In de eerste plaats worden deze woorden aanzienlijk, om niet te zeggen volledig, afgezwakt door het feit, dat maar weinige regels verder in deze *Bekendmaking* toch weer sprake is van provocateurs en de in opstand gekomen arbeiders „eerlijke arbeiders” worden genoemd, die „aan deze provocateurs gehoor schonken”. Deze woorden bevestigen onze mening, dat van enig *w e z e n l i j k* verschil tussen Herrnstadt en de partij geen sprake is geweest. Vandaar dan ook, dat het centraal kommittee, zo blijkt uit wat Herrnstadt meedeelt, met de door hem ontworpen tekst *a k k o o r d* is gegaan. In dat licht kan de verzekering, dat de partij schuld droeg aan de gebeurtenissen, alleen maar worden verstaan als een poging de gemoederen te sussen, als een poging om de arbeiders weer onder het juk van de partij te brengen. Dat de partij daarop uit was lijdt geen twijfel; Dat Herrnstadt dat ook wilde al evenmin. De vraag of zij daarbij nu wel *p r e c i e s* hetzelfde voor ogen hadden is dan niet relevant meer.

Niettemin, zo blijkt uit het door Herrnstadt vervaardigde document, hebben de juni-dagen van 1953 wel degelijk tot een ernstige crisis in het politburo van de SED geleid. Liever gezegd: een reeds lang sluimerende crisis werd door de gebeurtenissen van toen op de spits gedreven. In die zomer nam een bestaande oppositie tegen Ulbricht sterk aan betekenis toe. Tegen diens autoritaire manier van optreden, tegen zijn methode om alléén beslissingen te nemen en besluiten door te drukken rees toenemend verzet en al vóór de 17e juni konden de tegenstanders van Ulbricht op een meerderheid in het politburo steunen. Toen op en na de 17e juni in de straten van Oost-Berlijn „Weg met de spitsbaard” werd geroepen, achtte de oppositie de tijd rijp om te handelen. Er ontwikkelde zich een machtsstrijd die door Ulbricht met behulp van stalinistische methoden werd gewonnen.

Zover wij kunnen nagaan is het Herrnstadt geweest die tijdens een van de eerste dagen van de opstand de aanval opende. „Walter”, zo zei hij — we citeren letterlijk het document — „het spijt me het je te moeten zeggen, maar het is het beste voor de partij en voor de staat als jij aftreedt”. Het beste voor de partij! Er kan moeilijk nóg duidelijker worden uitgedrukt welke gezichtshoek uit Herrnstadt c.s. de zaak beoordelen. Ik elk geval *n i e t* vanuit het standpunt van de arbeiders.

Hoe sterk was de oppositie, niet op grond van haar getalssterkte, maar door de kracht van haar overtuiging? Bepaald niet erg sterk. Herrnstadt spreekt weliswaar zonder terughouding over zijn meningsverschillen met Ulbricht, maar hij schrijft op een andere plaats in bijna lyrische bewoordingen dat die meningsverschillen geen beletsel vormden om één lijn te trekken toen zich een krisissituatie — bedoeld is de arbeidersopstand — voordeed. En toen de dichter Johannes Becher het in een telefoongesprek met Herrnstadt „een psychologische fout” noemde om Ulbricht de arbeiders als „meubelamker” naar voren te schuiven (als een man derhalve die door zijn oorspronkelijk beroep écht een der hunnen was) toonde Herrnstadt voor Bechers kijk op de zaak geen enkel begrip. Hij werd woedend. Weliswaar sproot die woede — wat begrijpelijk was — hieruit voort, dat uitgerekend Becher de man was die een van pèrsoonsverheerlijking druipend biografie van Ulbricht

had geschreven, maar dat tastte de juistheid van Bechers opmerking natuurlijk niet aan. Becher bleek een opportunist, die zoals iedere opportunist, meteen de huik naar de wind wilde hangen. Herrnstadt was niet uit dat hout gesneden. Het pleit voor zijn karakter, niet voor zijn inzicht en niet voor de betekenis van zijn oppositie.

Walter Ulbricht, konstateerden wij, won de machtsstrijd met stalinistische methoden. Die kwamen hierop neer, dat de tegenstanders van partij- en staatsvijandige praktijken en komplotten werden beschuldigd op soortgelijke wijze als Stalin in Rusland tegenover tegenstanders had gedaan. De slachtoffers (Herrnstadt en Zaisser) waren zij die Ulbricht als de voor hem gevaarlijkste opposanten beschouwde. Zijn tegenaanval begon terstond nadat de opstand met Russisch militair geweld was neergeslagen. Voor Herrnstadt, zo blijkt uit diens tekst, kwam die tegenaanval volkomen onverwacht. Het feit getuigt van een niet geringe naïviteit, die men niet veronderstellen zou bij iemand die genoeg in de stalinistische keuken had kunnen rondkijken.

Het door Rowohlt uitgegeven boek draagt een andere titel. Die titel luidde: „Over de zaak Zaisser/Herrnstadt” en dat is een veel juistere titel, want daarover gaat het inderdaad. De tekst draagt totaal niets bij tot grotere kennis van „de geschiedenis van de 71e juni 1953” of van de wijze waarop het politburo van dag tot dag op de gebeurtenissen reageerde, zoals in de ondertitel van het boek wordt gesuggereerd.

Rudolf Herrnstadt heeft een verdediging op schrift gesteld. Een heel knappe en overtuigende verdediging, die toont dat hij wel meningsverschillen had, maar dat er geen enkele reden was om hem daarom te verstoten, te isoleren, hem monddood te maken en zijn literaire werkzaamheid zoveel mogelijk te belemmeren. Herrnstadt heeft noch in juni '53, noch op enig ander tijdstip gedurende de rest van zijn leven, de Oostduitse arbeidersopstand publiekelijk beschouwd als een klassekonflikt tussen een heersende en een onderdrukte klasse. Hij heeft nooit anders dan zijn trouw beleden aan de bolsjewistische mythen en de officiële ideologie van de partij.

Wie het te doen is om materiaal dat inzicht verschaft omtrent het karakter van de maatschappij of van de produktieverhoudingen in de DDR wordt van Herrnstadt niets wijzer. Maar dat wil niet zeggen, dat zijn dokument oninteressant zou zijn. Hoewel de hele opstand in feite in slechts enkele zinnen wordt afgedaan, vermeldt hij desondanks toch enkele dingen, die — ook al is er bij hem dan geen sprake van een klassenanalyse — voor de historie van belang zijn. Zo blijkt bijvoorbeeld uit zijn relaas dat de Russen en voornamelijk kolonel Semjonov vanaf het eerste uur van de opstand alle zeggenschap aan zich hadden getrokken en het Oostduitse politburo kort en goed hebben voorgeschreven wat het moest doen en hoe het moest handelen. Wat de Russen zeiden dat gebeurde. Maar „binnenskamers” werd er wel gemord. Ze behandelen ons als een troep soldaten, zo werd er gedacht en tenslotte openlijk gezegd, dat dit toch eigenlijk niet kon.

Wat Herrnstadts boek al evenzeer de moeite waard maakt, dat is zijn gedetailleerde schildering van de laaghartige en valse beschuldigingen die tegen hem en Zaisser werden ingebracht en de vernederingen waaraan hij werd blootgesteld na zijn roeyement uit de partij en zijn isolering. Belangwekkend zijn ook zijn mededelingen omtrent de in de partij en staat alom heersende vriendjespolitiek, hielenlikkerij en corruptie. Die maken, dat het boek méér is dan een relaas van zijn persoonlijk lot.

De verklarende noten van dochter Nadja bevatten veel informatie over personen, die in „de zaak Zaisser/Herrnstadt” een rol hebben gespeeld. Ook bepaalde, minder algemeen bekende feiten worden nader door haar toegelicht. Haar uitvoerige inleiding draagt veel tot begrip van het dokument bij, evenals het aanhangsel. Handig is ook het toegevoegde personenregister. Het boek moge niet geven wat het belooft, om dat wat

het wél geeft verdient het een brede kritische lezerskring en dat kan lang niet van alle boeken worden gezegd.

C.B.

— o —

OPNIEUW STAKING IN VROEGERE D.D.R.

Zij die bij het uitbreken van de staking van het Oostduitse spoorwegpersoneel in november j.l. dat konflikt „een signaal” noemden en uiting gaven aan de vrees dat het spoedig door meer sociale konflikten zou worden gevolgd, hebben, spoediger nog misschien dan zij zelf verwachtten, volledig gelijk gekregen. Dat feit zal trouwens weinigen verwonderen, die ook maar enige kennis hebben van het enorme verschil in lonen en koopkracht tussen het oostelijk en het westelijk deel van het inmiddels verenigde Duitsland.

Op dinsdag 15 januari j.l. hebben ruim vijfduizend ambtenaren van de Oostduitse posterijen, de *Deutsche Post* (evenmin als de *Reichsbahn* al met het westduitse bedrijf, de *Bundespost*, verenigd) de arbeid neergelegd. Zij eisen een — eenmalige — salaristoeslag ter hoogte van de stijging van de kosten van levensonderhoud. Zij vragen bovendien om onderhandelingen over een soortgelijke salarisverhoging als kortgeleden door het personeel van de *Reichsbahn* werd verlangd. Zij willen op korte termijn een salaris ontvangen dat zestig procent bedraagt van het salaris dat bij de *Bundespost* wordt uitbetaald.

De direktie heeft op eendere wijze gereageerd als de direktie van de *Reichsbahn* toen de spoorjongens ook zestig procent van het door de *Bundesbahn* betaalde loon vroegen. Ze verklaarde de eis niet te kunnen inwilligen omdat de *Deutsche Post* een staatsbedrijf is en over dit soort zaken, al zijn de twee postbedrijven dan nog niet gefuseerd, het ministerie van binnenlandse zaken in Bonn beslissen moet.

Als gevolg van de staking lag het binnenlandse postverkeer in de voormalige DDR volledig lam. Ook het telefoonverkeer was, voor zover niet-automatisch, onmogelijk geworden en storingen werden niet meer verholpen.

Het terstond gevormde stakingskomitee beraadslaagde op woensdag 16 januari, de tweede dag van de staking, of het ook gewenst was om de aktie uit te breiden. Op het moment dat wij deze regels schrijven, ontbreekt ons verdere informatie. In hoeverre het om een „wilde” staking gaat, dan wel om een die door de vakbeweging wordt gesteund is ons niet bekend. De krant die het nieuws van de staking bracht, pleegt nu eenmaal weinig oog te hebben voor het toch niet onbelangrijke verschil tussen een officieel konflikt en zelfstandig optreden van onderop. We hebben echter reden om te veronderstellen, dat ook deze staking, net als die van de oostduitse spoorjongens, de steun van een vakbond heeft. Zodra we meer gegevens tot onze beschikking hebben, zullen we de lezers nader informeren.

— o —

WE GAAN ONVERDROTEN DOOR

Dit is al weer het tweede nummer van de 27ste jaargang. Het eerste nummer van „Daad en Gedachte” verscheen in januari 1965, gelijk met de brochure „Was de sociaaldemocratie ooit socialistisch”. En al die jaren door is ons blad met de regelmaat van een klok maandelijks verschenen. Het is iets waar we toch wel een beetje trots op zijn, want in de eerste plaats zijn we meer een kleine groep en in de tweede plaats is er meer gedaan dan het uitgeven van „Daad en Gedachte”. Een onzer medewerkers heeft een paar belangwekkende boeken geschreven. Eerst verscheen van zijn hand „Anton Pannekoek, theoreticus van het socialisme”. Vervolgens heeft hij het boek „Revolutie en kontra-revolutie in Spanje” geschreven. Van dat boek kunnen we gerust zeggen, dat het een van de beste boeken over de Spaanse burgeroorlog en de maatschappelijke ontwikkeling in Spanje is. Voorts heeft een andere medewerker de geschiedenis van de Oost-Groningse landarbeidersstaking van 1929 te boek gesteld, een geschrift, dat de geschiedenis van de Nederlandse arbeidersbeweging met het verslag van een belangwekkende staking heeft aangevuld.

Maar onze groep deed nog meer. Er zijn in de loop der jaren verscheidene brochures door ons uitgegeven. Hieronder vindt men een lijst van de brochures die nog verkrijgbaar zijn. We hopen dat ook daar nog voldoende belangstelling voor is. Wat het boek „Wie willen boas blijven” betreft moet men zich niet door de Groningse titel laten afschrikken, want het boek is in gewoon Nederlands geschreven.

Nee, we gaan niet op onze lauweren rusten, maar gaan onverdrotten door. Elk nummer van „Daad en Gedachte” en elke brochure wordt met de grootste aandacht, zowel inhoudelijk als technisch met de meeste liefde vervaardigd en wij zijn van plann onverdrotten op die weg voort te gaan.

Redaktie D. & G.

LIJST VAN NOG TE LEVEREN TITELS

25 jaar „Daad en Gedachte”: een terugblik	fl 7,50
De „arbeidersbeweging” en de beweging der arbeiders	„ 6,-
Beschouwingen over geld en goud - 2e druk	„ 6,-
<i>Cajo Brendel</i> , Stellingen over de Chinese revolutie	„ 7,50
<i>Joseph Dietzgen</i> , Het wezen van de menselijke hoofdarbeid	„ 10,-
Maar hoe dan?, enige gedachten over een socialistische samenleving. - 4e druk	„ 6,-
Materie en materialisme, - 2e druk	„ 6,-
<i>Jaap Meulenkamp</i> , „Wie willen boas blijven” de Oostgroninger landarbeidersstaking van 1929.	„ 13,-
Over bolsjewisme en fascisme. - 3e druk	„ 6,-
<i>Henri Simon</i> , Partij én „Solidariteit” tegen de Poolse arbeiders. - 2e druk	„ 7,50
Was de sociaaldemocratie ooit socialistisch? Een beschouwing over haar wezen. - 5e druk.	„ 6,-
<i>John Zerzan</i> , Wat beloven de jaren '80?. De invloed van het kapitalisme op het dagelijks leven in de V.S.	„ 6,-

Giro 30 76 95 t.n.v. Daad en Gedachte te Lelystad o,v,v, gewenste titel Prijzen inkl. porto.